

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

8
2023

Tosh o'rmoni
(Navoiy viloyati)

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 426 sahifa, 30-avgust, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'zR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari

Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlal Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va

innovatsiyalar departamenti rahbari

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq Markazi xorijiy hamkorlik bo'yicha mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zR Tabiat resurslari vazirligi,
O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

JSTga a'zolik Yangi O'zbekistonni jahon iqtisodiyotiga olamshumul integratsiyalashtiradi	6
Muxiddin Kalonov , i. f. d., professor	
O'zbekistonda ipakchilik sanoatining rivojlanish strategiyalari samarasi.....	11
Jumayev Olimjon Sadulloevich , tadqiqotchi	
"Yashil" iqtisodiyot va uni shakllantirish masalalari.....	18
Yokubjanov Doniyor Islom o'g'li , tayanch doktorant	
Suv ta'minot korxonalarining biznes jarayonlari bo'yicha asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari (KPI)ni baholash.....	24
Saidakbarov Xusniddin Abdisalomovich , PhD	
O'zbekiston fond bozorida investorlarning pul mablag'larini jalb qilish mexanizmlaridan foydalanish.....	27
Karimov Akramjon Ikromjon o'g'li , PhD	
Ishchi kuchi bozorining amal qilish metodologiyasi	34
Mamaraximov Bekzod Erkinovich , i. f. n., dotsent	
Yashil turizmni rivojlantirish va takomillashtirish istiqbollari.....	39
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna , kafedra o'qituvchisi	
Suv resurslaridan foydalanishning samaradorligini baholashga yondashuvlar.....	44
Axmedov Sayfullo Normatovich , t. f. n., mustaqil tadqiqotchi	
Samarqand viloyatida xizmat ko'rsatish sohasining holati va innovatsion rivojlanish tendensiyalari tahlili.....	50
Berdiyev Anvar Abduraxmonovich , tayanch doktorant	
Mamlakatimizda markaziy bank monetar siyosatini amalga oshirishning amaliy holati	56
G'aybullayeva Zilola Raxmatullo qizi , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari kapitalidagi mavjud davlat ulushlarini kamaytirish	61
Olimjanova Nigora Alisherovna , mustaqil izlanuvchi	
Infratuzilmaviy investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda islom moliya bozorining roli.....	65
Saydirasulov Laziz Alimovich , doktorant	
Balansning tarkibiy tuzilishi va unga ta'sir etuvchi omillar	71
Tulayev Mirzakul Salamovich , kafedra dotsenti; Axmedov Akbarali Sultonmurodovich , i. f. n (PhD)	
Интеграция современных информационных систем в аудит бюджетных организаций	78
Урдабаев Жарылкап Ермакбаевич , независимый исследователь	
Формирование и использование ресурсного потенциала промышленных предприятий.....	83
Махмудов Носир Махмудович , д. э. н., профессор; Фозилова Фирангиза Комиловна , докторант	
Qishloq xo'jaligi ekinlarining yovvoyi ajdodlarini genofond sifatida asrash va ulardan samarali foydalanish zarurati.....	89
Sherali Xolliyev , kafedra o'qituvchisi	
Turizmni rivojlantirishda axborot texnologiyalarning o'rni	94
Yuldasheva Dilnoza Ulugbekovna , mustaqil tadqiqotchi	
Sanoat klasterlarini tashkil etish va boshqarishning o'ziga xos jihatlari.....	99
Xakimov Ziyodulla Axmadovich , dotsent; Axmadova Rayxona Jasurbek qizi , tadqiqotchi	
"Universitet-ishlab chiqarish" integratsiyasi sharoitida oliy o'quv yurtlarining innovatsion rivojlanishini boshqarishning nazariy qoidalari.....	103
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxo'ja qizi , iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent	
Farmatsevtika sanoati raqobatbardoshligini oshirishda farmatsevtikaga ixtisoslashgan erkin iqtisodiy zonalardan foydalanishning xorij tajribasi.....	108
Abdiyeva Flora Botir qizi , tayanch doktorant	
Hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishga ilmiy yondashuvlar	114
Abdullayev Farxod Ozodovich , mustaqil tadqiqotchi	
Budjet-soliq va pul-kredit siyosatini muvofiqlashtirishda fiskal va monetar qoidalardan foydalanishning nazariy jihatlari	119
Hakimjon Hakimov , tadqiqotchi	
Analyzing the Impact of External Debt on The Financial Security of the Country	125
Sanakulova Barnogul Rizakulovna , Doctor of Economic Science, Professor; Jamolov Mirzabek Mirjalil ugli , Senior researcher	

Sanoat korxonalarining iqtisodiy o'sishi va barqaror rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	129
Avloqulova Sadoqat Sobirjon qizi	
Digital Advertising Oasis: Qatar's E-Marketing Revolution	133
Mirziyo Sodikov Odiljon ogli	
Tikuv-trikotaj korxonalari faoliyatida marketing tadqiqotlaridan foydalanishning SWOT tahlili	138
Ro'zmamatov Abbas Tolibjon o'g'li, magistrant	
Xorijiy investitsiyalar oqimiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash uchun ekonometrik regression model tuzish.....	144
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li, tayanch doktorant	
Eksport – mamlakat iqtisodiy o'sishiga ta'sir etuvchi asosiy omil sifatida	151
Sharifi Ahmad Sakhrob, mustaqil izlanuvchi	
Роль цифровизации туристической отрасли в повышении её экспортного потенциала страны	156
Суюнова Фотима Баходир кизи, базовый докторант	
Surxondaryo viloyati iqtisodiyotiga kiritilgan xorijiy investitsiyalar prognozi	161
Xatamov Nurbek Ochildiyevich, erkin tadqiqotchi	
Inson kapitalini oshirishda xodimlarni o'qitish va rivojlantirishning o'rni.....	169
G'aniyeva Dilnoza Baxriddin qizi, doktorant	
Совершенствование порядка исчисления и уплаты акцизного налога в Узбекистане	174
Жуманиязова Феруза, PhD, доцент	
Yevropa tiklanish va taraqqiyot bankidan investitsiya jalb qilish imkoniyatlari.....	179
Mamatov Bahromjon Shavkatovich, dotsenti, PhD	
Davlat-xususiy sherikligini rivojlantirishning xorijiy tajribalari	184
Mamayusupova Dilovarxon Begmatovna, mustaqil izlanuvchi, i. f. f. d. (RhD)	
Banklar moliyaviy barqarorligini ta'minlashda makroprudensial siyosatning o'rni.....	190
Nilufar Sharipova, PhD	
Dunyoda qorako'l teriga bo'lgan talabning pasayishi: sabab va oqibatlar	197
Nurillayev Jamoliddin Yarashevich, doktorant, i. f. n., dotsent	
Mehnat resurslarini faoliyatini tashkil etishning mezonlari va ko'rsatkichlari.....	201
O'roqov Mamurali Odil o'g'li, tayanch doktorant	
Biznes loyihalarini moliyalashtirishning xorij tajribasi	208
Razzaqov Jasur Hamraboyevich, dotsent, PhD	
Сравнительный анализ методов оценки финансирования инновационных разработок предприятие.....	212
Рузиева Дилноза Абдусаматовна, независимый исследователь	
IPOning muvaffaqiyatlilik darajasini aniqlash metodikasini takomillashtirish yo'llari	216
Saydullayev Shaxzod Sherzodovich, PhD	
Источники финансирования стартап-проектов и способы их привлечения	222
Хажиев Бахтиёр Душабоевич, dotsent, iqtisodiyot fanlari nomzodi	
Tashqi iqtisodiy munosabatlar sharoitida tashqi savdo va bojxona mexanizmlarini tartibga solish masalalari	227
Adizov Sardor Rashidovich, mustaqil izlanuvchi	
Shaxsning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash strategiyasini ishlab chiqish	231
Mamatov Sardor Axmatjonovich, mustaqil tadqiqotchi	
Malayziya iqtisodiyotida Islom kapital bozori ahamiyatining tahlili.....	238
Abrorov Sirojiddin Zuxriddin o'g'li, PhD	
Анализ современного состояния предприятий топливно-энергетического комплекса Узбекистана	243
Мирзахалилова Азизахон Алишеровна, докторант	
Moliyaviy savodxonlik orqali fond bozori savdolarida institutsional investorlar faolligini oshirish	249
Sultanov Maxmud Axmedovich, dotsent, PhD	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini tashqi bozorlarga yetkazib berishda tijorat standartlarining o'rni	254
Xojiyev Elshod Yoqub o'g'li, PhD; Fayzullayev Shuhrat Sherali o'g'li, tayanch doktorant	
Особенности использования системно-процессного менеджмента в развитии зеленой экономики	259
Отакулов Махамаджон Каримович, PhD, и.о. доцент	
Milliy turizm tarmog'ida raqobat ustunliklarini aniqlashning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati	264
Xalilov Sirojiddin Sherali o'g'li, PhD	
Sut mahsulotlari ishlab chiqarish korxonalarida "yashil marketing" strategiyalari.....	268
Eshmatov Sanjar Ashirqulovich, mustaqil tadqiqotchi, i.f.f.d.(PhD)	

O'zbekiston Respublikasida kredit mexanizmini takomillashtirish imkoniyatlari	272
Gadoyev So'hrob Jumakulovich , PhD, dotsent	
Влияние инвестиционной политики на инновационную деятельность в Республике Корея	277
Алимова София Розумбаевна , независимый исследователь	
Hududlarda oliy ta'lim va mehnat bozori integratsiyasi yo'nalishlarini takomillashtirish.....	282
Haqqulov Fazliddin Faxriddinovich , tayanch doktorant	
Bozor iqtisodiyoti sharoitida iqtisodiy potentsialni rivojlantirish.....	290
N. N. Ismatullayeva , tayanch doktorant	
Mahalliy byudjet daromadlari shakllanishi va muammolarining amaliy holati va tahlili.....	293
Ollokulova Feruza Mansurovna , PhD	
Temir yo'l transportidan samarali foydalanishning ekonometrik tahlili.....	298
Shakarova Dilfuza Ruzimuratovna , tayanch doktorant	
Формирование кредитного портфеля современного коммерческого банка.....	304
Жураева Нодира Фузулий кизи , ассистент кафедры	
Logistika kompaniyalarida yuklarni sug'urtalashni takomillashtirish yo'llari	310
G. Abduvosidova , kafedra o'qituvchisi	
Tumanlar va tadbirkorlikning rivojlanish darajalarini baholash uslublari.....	315
Nazarov Shohbek Isroilovich , magistrant	
Shaxsning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash strategiyasini ishlab chiqish	320
Mamatov Axmetjon Atajanovich , professor; Allaberganov Zakir Gayibovich , dotsent	
Moliya tizimini barqarorlashtirishda mahalliy budjetlarning imkoniyatlarini oshirish masalalari	327
Ollokulova Feruza Mansurovna , PhD; Eshonqulov Asliddin Mamatmurod o'g'li , magistrant	
Byudjetdan tashqari mablag'lari samaradorligini oshirishda davlat xaridlarining roli	330
Norov Akbar Ruzimamatovich	
Fond bozorini rivojlantirishning mamlakat iqtisodiy o'sish jarayonlari bilan bog'liqligi	335
Xoliqov Ulug'bek Rustamovich , t.f.n.	
Sun'iy intellektning tijorat banklari samaradorligiga ta'siri: xorijiy tajriba	341
N.N.Ro'ziyev	
O'zbekistonda turizmni rivojlantirishda investitsion loyihalarni jalb qilishning iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	350
Astanov Sherzod Rustamovich , mustaqil tadqiqotchi	
Assessing the Impacts of Modern Models for Increasing Textile Product Exports through Green Strategies.....	356
Nosirova Charos	
MDH mamlakatlarida islom moliyasini rivojlanish istiqbollari	364
Irgasheva Gulbahor Sodiqovna , tayanch doktorant	
Qayta ishlash sanoati korxonlarini iqtisodiy samaradorligini oshirishning zamonaviy yo'llari	369
Abduxamidova Gulxayo , tadqiqotchi	
Mintaqa iqtisodiyotiga kiritilayotgan xorijiy investitsiyalar statistik tahlili	374
Xatamov Nurbek Ochildivich , erkin tadqiqotchi	
Международный опыт развития регионов путем привлечения инвестиций через рынок капитала	380
Дадаханова Саида Махаммаджон кизи , докторант	
Искусственный интеллект как инструмент управления человеческими ресурсами	386
Хайдарова Малика Шакирджановна , преподаватель кафедры	
Surxondaryo viloyatida kichik tadbirkorlik rivojlanishining iqtisodiy-statistik tahlili	396
S.T.Toshaliyeva , PhD	
Jahon Savdo Tashkiloti faoliyati va unga a'zo bo'lish xususida.....	403
Ruzibayev Jahongir Nodirovich , tadqiqotchi	
Xufiyona iqtisodiyot ulushining oshishi O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy xavfsizligiga bevosita tahdid sifatida.....	407
Nabiyev Feruz Nurmurodovich , tadqiqotchi	
Anoerob qayta ishlash jarayonini elektr impulsli ishlov berish	412
Imomova Nodira Shavkatovna tadqiqotchi, Sultonov Mansur Qilichevich PhD	
Milliy transport infratuzilmasini takomillashtirish.....	416
Xashimova Naima Abitovna , i.f.n., professor; Ergashev Shoxrux Vosiljon o'g'li assistent	
Korxonalar faoliyatida internet – marketing texnologiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslar.....	421
M.A.Saparova , talaba	

DUNYODA QORAKO'L TERIGA BO'LGAN TALABNING PASAYISHI: SABAB VA OQIBATLAR

Nurillayev Jamoliddin Yarashevich

Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi sohasida strategik rivojlanish va
ta'dqiqotlar xalqaro markazi doktranti, i. f. n., dotsent

Annotatsiya: Qorako'lchilik tarmog'i ko'p yillar davomida jahon iqtisodiyotining muhim qismi bo'lib, butun dunyo bo'ylab iste'molchilarga yuqori sifatli mahsulotlarni taqdim etadi. Ammo, So'nggi yillarda qorako'lchilik tarmog'ining asosiy mahsulotlari hisoblangan qorako'l teri, qorako'lcha va junga talab sezilarli darajada pasayganini ko'rishimiz mumkin. Ushbu maqolada talabning pasayishining ijtimoiy-iqtisodiy-ruhiy-texnologik-ekologik sabablari va ularning qorako'lchilik tarmog'iga ta'siri ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: qorako'lchilik, qorako'l teri, qorako'lcha, jun, veganizm, hayvonlar huquqlari, talab, ekologik, moda, sintetik materiallar, iqtisodiy, qalbaki mahsulotlar.

Abstract: For many years, karakul breeding has been an important part of the global economy, providing consumers around the world with high-quality products. However, in recent years, we see that the demand for karakul, broadtail and wool, which are the main products of karakul breeding, has decreased significantly. This article discusses the socio-economic-spiritual-technological-environmental reasons for the decline in demand and their impact on the industry of karakul breeding.

Key words: karakul breeding, karakul, karakulcha, wool, veganism, animal rights, ecology, fashion, synthetics, economics, fakes.

Аннотация: Каракулеводство уже много лет является важной частью мировой экономики, обеспечивая потребителей во всем мире высококачественной продукцией. Однако в последние годы мы видим, что спрос на каракуль, каракульча и шерсть, которые являются основными продуктами каракулеводства, значительно снизился. В данной статье рассматриваются социально-экономические-духовно-технологические-экологические причины снижения спроса и их влияние на отрасль каракулеводства.

Ключевые слова: каракулеводства, каракуль, каракулча, шерсть, веганство, права животных, экология, мода, синтетика, экономика, подделки.

KIRISH

Qorako'lchilik tarmog'ining asosiy mahsuloti – sifatli qorako'l teri va mazali go'shti bo'lib, buning uchun naslchilik ishlarini to'g'ri yo'lga qo'yish, tanlash, saralash va sun'iy urug'lantirishni to'g'ri tashkil etish talab etildi. Chorvachilikning bu tarmog'ini O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida takomillashtirish maqsadida sohaning tashkiliy – boshqaruv tizimini takomillashtirish, qorako'l teri yetishtirilayotgan viloyatlarda yaylovlarning holatini yaxshilash, suv bilan ta'minlash, yaylovbop va ozuqabop o'simliklar ekishni yo'lga qo'yish va kengaytirish, qorako'lchilik ixtisoslashgan klasterlarida lalmikor dehqonchilikni, jumladan, kavrak va boshqa turdagi issiqqa chidamli kam suv talab etadigan ekin ekishni rivojlantirish, qorako'l teridan tayyor mahsulot tayyorlash bilan shug'ullanadigan kichik korxonalarni uzoq muddatli imtiyozli kreditlar bilan ta'minlash orqali davlat tomonidan ko'makni kuchaytirish zaruriyati kelib chiqdi.

Qorako'lchilik sohasiga O'zbekiston qishloq xo'jaligida tutgan o'rni borasida olimlardan F. Jo'rayev, M. J. Zokirov, Q. A. Choriyev, T. X. Farmonov, F. K. Qayumov, T. Ya. Nurembetovlar o'z izlanishlarini olib borishgan. Ular o'z izlanishlarida qorako'lchilik sohasining muammolari, erishilgan yutuqlari, rivojlantirish omillari, kelgusi vazifalari xususidagi mustaqillik sharoitida qorako'lchilik sohasini rivojlantirish masalalarini ko'rib chiqishgan.

Qorako'l terisi ko'p asrlar davomida qimmatbaho tovar bo'lib, yuqori sifatli kiyim-kechak, bosh kiyim va aksessuarlar ishlab chiqarishda qo'llanilgan. Hamda butun dunyo bo'ylab iste'molchilarga yuqori sifatli mahsulotlar assortimentini yetkazib bergan. Biroq So'nggi yillarda qorako'lchilik mahsulotlariga talab sezilarli darajada pasaygan va bu ishlab chiqaruvchilar, yetkazib beruvchilar va sohaning boshqa manfaatdor tomonlarini xavotirga solmoqda.

Ayni paytda Buyuk Britaniya, Norvegiya, Belgiya, Avstriya, Xorvatiya, Slovakiya mo'yna uchun hayvonlarni ko'paytirish taqiqlangan¹. Isroilda esa 2010-yildan beri, hatto mo'yna sotish ham taqiqlangan². 2023-yildan Kaliforniyada hayvonlarni himoya qilish bo'yicha yangi qonun kuchga kirdi, bu esa hayvonlarning mo'ynasidan tayyorlangan yangi mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotishni ham noqonuniy qiladi³.

Hozirda jahonda qorako'l teriga bo'lgan talabning pasayishining asosiy sabablari hisobidan quyidagilarni ko'rsatishimiz mumkin bo'ladi.

Moda tendensiyalarining o'zgarishi: moda qorako'l terisi kabi qimmatbaho mahsulotlarga bo'lgan talabning harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi [6:16]. Moda tendensiyalari rivojlanishi bilan turli materiallar va uslublarga bo'lgan talab mos ravishda o'zgaradi. So'nggi yillarda an'anaviy va rasmiy liboslardan uzoqlashdi, bu qorako'l terisi kabi qimmatbaho terilarga talabning pasayishiga olib keldi. Iste'molchilar paxta, denim va sintetik matolar kabi materiallardan tayyorlangan kundalik, qulay kiyimlarni tobora ko'proq tanlamoqda.

Bundan tashqari, moda sanoatida hayvonlarning xavfsizligi haqida xabardorlik va tashvish ortib bormoqda, bu esa mo'yna va charm mahsulotlariga bo'lgan talabga sezilarli ta'sir ko'rsatdi [9:475]. Qorako'l qo'ylari jun va go'shti uchun boqiladi, biroq qo'zilar qorako'l teri ishlab chiqarishda ishlatiladigan terisi uchun ham qadrlanadi [10:4]. Hayvonlar huquqlarini himoya qilish guruhlarini mo'ynasi va terisi uchun boqiladigan hayvonlarga qanday munosabatda bo'lishdan xavotirda, bu esa ushbu mahsulotlarga talabning pasayishiga olib kelmoqda.

Qorako'l teriga sintetik materiallar raqobati: texnologiyadagi yutuqlar haqiqiy mo'yna va charmning ko'rinishini va hissiyotini taqlid qiluvchi sintetik materiallarni ishlab chiqarish imkonini berdi. Ushbu materiallar ishlab chiqarish uchun arzonroq va ko'pincha tabiiy raqobatchilariga qaraganda ekologik jihatdan qulayroqdir [3:51]. Natijada, ular iste'molchilar orasida tobora ommalashib bormoqda, bu esa qorako'l terisi kabi tabiiy materiallarga talabning pasayishiga olib keldi.

Veganizm va hayvonlar huquqlarining kuchayishi: dunyoda qorako'lga bo'lgan talabning pasayishining eng muhim sabablaridan biri vegetarianizm va hayvonlar huquqlari bilan bog'liq muammolarning kuchayishidir. Qorako'l teri ishlab chiqarish qo'zilar yoshligida so'yib, terisini olishdan iboratligi ko'pgina hayvonlarni himoya qilish jamg'armalari tomonidan tanqid ostiga olinadi.

Odamlar chorvachilikning atrof-muhitga va hayvonlar xavfsizligiga ta'siri haqida ko'proq ma'lumotga ega bo'lgach, ko'pchilik o'simlikchilikka asoslangan muqobillarga murojaat qilmoqda [4:24]. Bu qorako'lchilik tarmog'ining asosiy mahsulotlari bo'lgan, qorako'l teriga bo'lgan talabning pasayishiga olib kelmoqda. Ammo, bu yerda yurtimizdan bir necha asrlardan beri barra-shirboz go'shti parhez taom sifatida iste'mol qilinganligi omilini ham esdan chiqarmasligimiz kerak bo'ladi. Barra shirboz go'shtiga bo'lgan talab natijasida qo'zi terisi ishlab chiqarila boshlanib, yillar davomida tanlash natijasida sifati yaxshilanib borilgan va qorako'l teri yaratilgan.

Atrof-muhit muammolari: qorako'lga bo'lgan talabning kamayishiga sabab bo'layotgan yana bir omil ekologik muammolardir. Ma'lumki, charm ishlab chiqarish jarayoni juda ifloslantiruvchi, teri ishlab chiqarish uchun katta miqdorda suv, energiya va kimyoviy moddalar talab qilinadi. Iste'molchilar o'zlari sotib olgan mahsulotlarning atrof-muhitga ta'siri haqida ko'proq xabardor bo'lishlari sababli, ko'pchilik qayta ishlangan yoki o'simlik materiallari kabi teriga nisbatan arzonroq va ekologik toza muqobillarga murojaat qilmoqda [1:67]. Demak, iste'molchilarning ekologik ta'sirlar haqida ko'proq xabardor bo'lishlari sababli, ular qorako'l terisi kabi qimmatbaho narsalarni sotib olish ehtimoli kamroq bo'lishi mumkin, bu ham talabning pasayishiga olib keladi.

Iqtisodiy omillar: qorako'l teriga bo'lgan talabning kamayishida iqtisodiy omillar ham katta rol o'ynaydi. Iqtisodiy noaniqlik va qiyinchilik davrida iste'molchilar qorako'l mahsulotlari kabi qimmatbaho narsalarga pul sarflashlari ehtimoli kamroq bo'ladi [5:48]. Bundan tashqari, valyuta kurslarining o'zgarishi import qilinadigan charm tannarxiga ta'sir qilishi, bu esa qorako'l mahsulotlari narxi va talabiga ta'sir etmoqda.

Qalbaki mahsulotlar: qalbaki qorako'l mahsulotlarining ko'payishi sanoat oldida turgan yana bir muammodir. Ushbu mahsulotlar ko'pincha past sifatli materiallardan tayyorlanadi va haqiqiy qorako'l mahsulotlari kabi mustahkamlik va sifatga ega emas. Bozorga ko'proq qalbaki mahsulotlar kirib kelishi bilan iste'molchilar qorako'l mahsulotlaridan hafsalasi pir bo'lib, o'rniga boshqa materiallarni tanlashmoqda [8:131].

1 Законы: пушной бизнес почти под запретом <https://kriminal.lv/news/zakony-pushnoj-biznes-pochti-pod-zapretom/181293-zakony-pushnoj-biznes-pochti-pod-zapretom>

2 Izrail pervym v mire zapretil prodaju izdeliy iz mexa <https://www.gazeta.uz/ru/2021/06/11/fur-ban/>

3 В Калифорнии вступил в силу запрет на продажу и производство меха <https://vegetarian.ru/news/v-kalifornii-vstupil-v-silu-zapret-na-prodazhu-i-proizvodstvo-mekha.html>

Qorako'l teriga bo'lgan talabning global pasayishi bir qator oqibatlarga olib keladi, jumladan:

Iqtisodiy ta'siri: qorako'lchilik ko'plab mamlakatlar, ayniqsa Markaziy Osiyo va Yaqin Sharq uchun muhim daromad manbai hisoblanadi. Qorako'l terisiga talabning pasayishi bu mamlakatlar daromadlarining sezilarli darajada pasayishiga olib kelishi mumkin.

Ushbu hududda yashovchi aholiga ta'siri: qorako'l qo'ylarini boqish, ko'pincha bu mamlakatlardagi ko'plab oilalar uchun hayot tarzi bo'lib, ularning mahsulotlariga talabning kamayishi ularning turmush tarzi va sifatiga, ish bilan ta'minlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Qorako'l teriga bo'lgan talabning kamayishi qorako'l qo'ylari sonining qisqarishiga va o'z navbatida irsiy xilma-xillikning kamayishiga olib keladi. Bu zotni saqlab qolish uchun uzoq muddatli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Yana bir salbiy oqibatlardan biri sifatida, talabning kamayishi atrof-muhitga ham ta'sir qilishi mumkin, chunki yaylovlarda boqiladigan qorako'l qo'ylari sonining kamayishiga, bu esa tuproq sifati va biologik xilma-xillikning pasayishiga, eng asosiysi yaylovlarga bo'lgan e'tiborni kamayishiga olib keladi.

Umuman olganda, qorako'l terisiga bo'lgan talabning qisqarishi nafaqat qorako'lchilik tarmog'iga, balki ko'plab odamlarning turmush tarziga, tabiatni muhofaza qilish harakatlariga va atrof-muhitga ta'sir ko'rsatuvchi keng qamrovli oqibatlarga duch keladi ^[11:59].

Jahonda qorako'l teriga bo'lgan talabning kamayishi turli ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Potensial ta'sirlar sifatida quyidagilarni keltirishimiz mumkin:

Ish o'rinlarini yo'qotish va iqtisodiy pasayish: qorako'l terisini ishlab chiqarish va eksport qilishga katta tayanadigan mamlakatlar yoki mintaqalarda ish o'rinlari yo'qolishi va iqtisodiy faollikning pasayishi kuzatilishi mumkin. Qorako'l terisiga talab sezilarli darajada kamaysa, qorako'l terisini ishlab chiqarish, qayta ishlash va savdosi bilan shug'ullanuvchi korxonalar o'z faoliyatini saqlab qolishda qiynalishi mumkin. Bu ishdan bo'shatish, ishsizlik va sanoat ishchilarining daromadlarini kamaytirishga, shuningdek sektorga tayanadigan korxonalar va hukumatlarning daromadlari pasayishiga olib kelishi mumkin.

Hayot tarzining o'zgarishi: qorako'lchilik hududlarida yashovchi va shu tarmoqda bog'liq bo'lgan shaxslar va jamoalar muqobil yashash vositalarini izlashlari kerak bo'ladi. Talabning kamayishi bilan qayta tayyorlash yoki boshqa sanoat yoki kasblarga o'tish zarurati paydo bo'lishiga olib keladi. Bu, ayniqsa qorako'lchilik mahalliy iqtisodiyotning an'anaviy va muhim qismi bo'lgan yaylov hududlarida qiyin bo'ladi.

Iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish: qorako'l terisiga talabning kamayishi mamlakatlar yoki mintaqalarni o'z iqtisodiyotlarini diversifikatsiya qilishga undaydi. Hukumatlar va sanoat manfaatdor tomonlari qorako'l terisiga talabning pasayishi natijasida yuzaga kelgan bo'shliqni to'ldirishi mumkin bo'lgan muqobil tarmoqlar yoki mahsulotlarni aniqlash va ilgari surish uchun sarmoya kiritishlari kerak bo'ladi. Ushbu diversifikatsiya uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikka olib kelishi va faqatgina qorako'lchilik mahsulotlarini yetishtirishga bo'lgan qaramlikni kamaytiradi.

Qishloq jamoalariga ta'siri: qorako'lchilik va qorako'l teri ishlab chiqarish faqatgina cho'l va cho'l oldi hududlarida to'plangan bo'lib, u yerda yashovchi aholining turmush tarzini ta'minlaydi. Talabning pasayishi ushbu jamoalarga sezilarli ijtimoiy va iqtisodiy ta'sir ko'rsatadi. Bu aholining muqobil ish topish imkoniyatlarini izlab shaharlarga ko'chib o'tishi natijasida aholi sonining kamayishiga olib kelishi mumkin, natijada qishloq iqtisodiyoti va madaniy an'analar tanazzulga yuz tutadi.

Iste'molchilarning xohish-istaklarining o'zgarishi: qorako'l terisiga bo'lgan talabning kamayishi rivojlanayotgan iste'molchilarning xohish va qadriyatlarini aks ettiradi. Ushbu siljish butun moda sanoati uchun kengroq ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu axloqiy moda bo'yicha xabardorlik va talabning oshishiga olib kelishi mumkin, boshqa sohalarining amaliyotiga ta'sir qiladi va iste'molchilar tanloviga yanada ongli va mas'uliyatli yondashishni rag'batlantiradi.

XULOSA

Dunyoda qorako'l teriga bo'lgan talabning kamayib ketishini vegetarianizm va hayvonlar huquqlari bilan bog'liq muammolarning kuchayishi, atrof-muhit muammolari, moda tendensiyalarining o'zgarishi, sintetik materiallarning raqobati, iqtisodiy omillar va barqarorlik muammolari, kontrafakt mahsulotlarning ko'payishi kabi bir qator omillar talabning pasayishiga olib keldi, deb hisoblash mumkin. Jahon iqtisodiyoti va iste'molchilarning xohish-istaklari rivojlanishda davom etar ekan, kelajakda qorako'l terisiga bo'lgan talabni tiklanish yo'lini qidirib topish kerak bo'ladi. Buning uchun esa, qorako'lchilik tarmog'ida raqobatbardosh bo'lib qolish uchun ishlab chiqaruvchilar va yetkazib beruvchilar ushbu o'zgaruvchan tendensiyalarga moslashishlari va iste'molchilarning o'zgaruvchan ehtiyojlari va xohishlarini qondirish yo'llarini topishlari kerak bo'ladi. Ta'kidlash joizki, qorako'l terisiga jahon talabining kamayishi oqibatlari soha ko'lami, o'ziga xos hudud, moslashtirish va diversifikatsiya qilish bo'yicha olib borilayotgan ishlarga qarab turlicha bo'ladi. Hukumat, sanoat manfaatdor tomonlari va jamoalar salbiy ta'sirlarni yumshatish va barqaror iqtisodiy rivojlanish uchun yangi imkoniyatlarni o'rganish uchun birgalikda ishlashi lozim bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Rehman, A., Ahmad, M., Maqbool, F., & Khan, M. Z. (2017). Exploring market potential for karakul sheep products in Pakistan. *Journal of Agriculture and Veterinary Sciences*, 10(7), 66–70.
2. Shamsuddin, M., & Khan, R. A. (2019). Marketing of karakul sheep: Problems and prospects. *Journal of Animal Health and Production*, 7(1), 23–29.
3. Nuru, S., Bedada, D., & Fekede, F. (2017). Karakul sheep breed, characteristics and contribution to livelihoods of Afar pastoralists in Ethiopia. *Tropical Animal Health and Production*, 49(1), 47–54.
4. Danesh Mesgaran, M., Asadi Foz, M., & Zamiri, M. J. (2013). Karakul sheep breeding and wool production in Iran. *Small Ruminant Research*, 111(1–3), 22–27.
5. Grigor'eva, N. V., & Danilova, T. A. (2016). The use of karakul sheep wool in modern fashion design. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, IV(2), 46–49.
6. Bergsten, C., & Niskanen, A. (2015). The global fur industry and its trade patterns, with focus on the EU. European Parliament, Policy Department A: Economic and Scientific Policy.
7. Razvodovsky, Y. E., & Vishnevskaya, N. I. (2018). Export potential and strategies for development of sheep farming in the Republic of Belarus. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 9(6), 1258–1267.
8. Nábrádi, A., Gyovai, Á., & Rátky, J. (2016). Karakul sheep breeding, the fur skin production and processing. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 41(1), 129–137.
9. Brown, A. S., & Steltzer, U. (2015). Sustainability, ethics and luxury fashion: A case study analysis of the karakul sheep fur industry. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 19(4), 463–482.
10. Habib, G., & Abid, M. (2019). Karakul sheep production: An overview of present status and future prospect in Pakistan. *Bulletin of Animal Health and Production in Africa*, 67(1), 1–12.
11. J. Nurillayev Directions to improve the activities of the Karakulchi sector in Uzbekistan, *The American Journal of Interdisciplinary Innovation and Research*, 2021: 5. 676, Pages: 57–62

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Jtmoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Тел.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi 26-uy.

